

**Wojciech J. Cynarski, Lothar
Sieber, Artur Litwiniuk**

**Azjatyckie sztuki walki w recepcji
europejskiej i amerykańskiej**

Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu,
kultura, zdrowie, edukacja] 6, 252-260

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOJCIECH J. CYNARSKI¹, LOTHAR SIEBER², ARTUR LITWINIUK³

¹ Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów, Polska

² Deutscher Dan-Träger und Budo-Lehrer Verband e.V., Monachium, Niemcy & SIP, Rzeszów–Monachium;

³ AWF Warszawa, ZWWF Biała Podlaska, Polska

Azjatyckie sztuki walki w recepcji europejskiej i amerykańskiej / Asian Martial Arts in the European and American reception

Słowa kluczowe: socjologia sportu, kultura fizyczna, dalekowschodnie sztuki walki, percepcja, recepcja, etos

Niemieckie badania fenomenu dalekowschodnich sztuk walki mają najczęściej zdecydowanie praktyczny, realizacyjny charakter, przez przyjęcie perspektywy pedagogicznej. W ten sposób prace Tiwalda, von Saldema i innych humanistów [Tiwald 1995; Neumann, Saldem v., Pöhler, Wendt 2004] wpisują się w dyskurs o podmiotowości człowieka w sporcie [por.: Wachowski, Strzelczyk 1995, s. 4–6], w refleksję o pedagogice kultury fizycznej, o wychowaniu fizycznym i społeczno-moralnym. Pojawiają się też, aczkolwiek dość rzadko, analizy *stricte* socjologiczne. W polskich badaniach większy akcent pada na systemowe, interdyscyplinarne i holistyczne ujmowanie fenomenu sztuk walki.

W wydaniu amerykańskim „socjologia sztuk walki” jest dość skromnie reprezentowana przez jedynego badacza specjalistę. Jego analizy są interesujące ukazując związek tamtejszej percepcji sztuk walki z archetypami i mitami kultury popularnej tego kraju. Niestety, Amerykanie w niewielkim tylko stopniu odnoszą się do dorobku badaczy europejskich.

Ogólnie biorąc, typowymi dla zachodnich adaptacji azjatyckich sztuk walki są: zapożyczenia instytucjonalne (wzórów postępowania) i terminologiczne, tendencje ku komercjalizacji i usportowieniu (zmiana istotowa w sporty walki i formy rekreacyjne) oraz próby modyfikacji azjatyckich pierwowzorów według aktualnych potrzeb kultury sportowej. Występuje też tendencja odwrotna – rozwój odrzucających rywalizację sportową nowych systemów (*idō*, *zendō karate*) i kultuwanie oryginalnych, klasycznych odmian dla samej etosowej ‘drogi’ rozwoju osobowego i samorealizacji.

Wprowadzenie

Już przed stu laty tacy badacze, jak niemiecki prof. dr Karl Rathgen [1907] lub francuski podróżnik G. Weulersse [1904] wykazywali zainteresowanie Krajem Wschodzącego Słońca i jego specyficzną kulturą. Wskazywano na to, co w owej kulturze oryginalne, niepowtarzalne, jak jej wymiar psychofizyczny i sztuka *zen* lub *jūjutsu* i *kenjutsu*. W roku 1906 japoński instruktor *jūjutsu* Katsukuma Higashi demonstrował techniki samoobrony na łamach poczytnej niemieckiej gazety [„Das Buch für Alle”, 1906], a jego uczeń Erich Rahn (później 10 dan w *jūjutsu* i *jūdō*) otwierał w Berlinie pierwszą niemiecką szkołę tej sztuki walki. Podobne zainteresowanie ze strony świata zachodniego dotyczy od wielu lat całego dziedzictwa cywilizacji Dalekiego Wschodu.

Jednakże w niniejszym opracowaniu¹ azjatyckie sztuki walki interpretowane są zasadniczo w ich obecnej postaci i w ich recepcji, a więc postrzeganiu, rozumieniu i ocenie – w kilku krajach kultury zachodniej, europejskiej i amerykańskiej. Przedstawione analizy i uogólnienia autorzy realizują w perspektywie socjologii kultury i socjologii sportu, z zastosowaniem instrumentarium terminologicznego humanistycznej teorii dalekowschodnich sztuk walki [Cynarski 2000 a; 2004 a; Cynarski, Litwiniuk 2002–2003].

Według *Europejskiej Karty Sportu* sport oznacza „wszelkie formy aktywności fizycznej, które poprzez uczestnictwo doraznie lub zorganizowane, stawiają sobie za cel wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach” [Wachowski, Strzelczyk 1995, s. 9–15]. Tak szeroka definicja obejmuje zarówno sport olimpijski, zawodowy, ‘sport dla wszystkich’, jak też różne przejawy kultury fizycznej, z dalekowschodnimi sztukami walki włącznie. Zwłaszcza jednak sztuki walki o proveniencji azjatyckiej sytuują się na Zachodzie w obszarze kultury masowej i kultury sportowej [Cynarski 2000 a]. W szczególności *drogi sztuk walki* (*jap. budō*) są to pewne formy kultury psy-

¹ Artykuł zawiera rozwinięcie zagadnień, będących tematem jednej z poprzednich prac zespołu autorskiego [Cynarski, Sieber, Litwiniuk 2005], przy czym kwestie wychowania zdrowotnego i ekologicznego przez sztuki walki są tematem osobnych opracowań zespołu.

chofizycznej, które na bazie tradycji kultur wojowników prowadzą, poprzez trening technik walki, do psychofizycznego doskonalenia i samorealizacji. Jednocześnie są to procesy edukacji i pozytywnej ascezy. Asceza pozytywna łączy ćwiczenia cieleśne ze świadomą samodyscypliną i ukierunkowaną jest na postępowanie moralny i duchowy [Cynarski 2004 a, s. 20–21]. Czy jednak ten właśnie głębszy sens praktyki sztuk walki jest motywem powszechnie dominującym?

Wyniki badań prowadzonych w tym zakresie w USA [Donohue 1994; Cynarski 2000 b; 2004 a] i w Europie Środkowej [Saldern v. 1998; Cynarski 2001 b; Cynarski, Litwiniuk 2002; Cynarski, Obodyński 2004 a; 2005] wskazują na różną specyfikę percepcji dróg sztuk walki, ich etosu i sensu, w Europie (Niemcy, Polska, inne kraje) i w USA. Czyżby wpływała na to odmienna tradycja kulturowa, mentalność, ideologie?

Rozwój i ewolucja *budō* w perspektywie niemieckiej i polskiej

Czym jest *budō* dla adeptów tychże dróg w Europie? Z badań nad pedagogicznym wykorzystaniem wychowawczych walorów sztuk walki wynika, że w 'pedagogice *budō*' wykorzystywane są walory sztuk walki jako dróg nieagresji, życia i życiowej mądrości [Saldern v. 1998; Cynarski 2001 b; 2004 a; Neumann, Saldern v., Pöhler, Wendt 2004]. Czyżby więc specyficzny system aksjonormatywny – owa zhumanizowana postać kodeksu *bushidō*, zwana „moralną drogą sztuk walki”, była przez praktyków kultywowana?

Zdaniem Feliksa Hoffa „*Dō* jest rzeczywistością *shūgyō*” – ascetycznej praktyki psychofizycznej i samodyscypliny [por.: Cynarski, Litwiniuk 2001]. Ogólnie jednak na Zachodzie *budō* występuje najczęściej jako 1) mocno skomercjalizowana scena obszaru *fitness*; 2) element ruchu *New Age*; 3) romantyczna „idealizacja” [Hoff 1999 a]. Ponadto niemiecki badacz zauważa, że sztuki walki same z siebie nie zapewniają wartościowego wpływu wychowawczego [Hoff 1999 b]. Konieczny jest ich właściwy przekaz, kompetentnie realizowane nauczanie i wychowanie. Konieczne jest także właściwe rozumienie specyfiki drogi sztuk walki. Hoff podaje za Masutatsu Oyama, że karate nie jest grą ani sportem, lecz w połowie fizyczną i duchową dyscypliną. Wyjaśnia za Wernerem Lindem, że *karatedō* uprawiane jest dla samoobrony, zdrowia i nauki drogi (*dō*)². Dodaje, że to nie jest typowe dla kultury masowej wyobrażenie dążenia do szczęścia, jakim miałyby być „pieniądze, seks i sukces” [Hoff 1999 a; por.: Lind 1998]. Droga sztuk walki wymaga długotrwałego wielkiego wysiłku, wytrwałości, niekiedy poświęcenia. Zasadniczo dzisiejsze *budō* nie jest drogą do oświecenia. Ważniejsza jest sama praktyka – „idę do mojego *dōjō* i ćwiczę” [Hoff 1999 a].

Z drugiej strony unikać należy współczesnych mitologizacji sztuk walki, zaciemniających ich obraz. Nawiązując do popularnej książki *Zen in the Art of Archery* [Herrigel 1987] Hoff – zaawansowany, długoletni praktyk japońskiego tradycyjnego łucznictwa – stwierdza, że: „*Kyūdō* nie jest samym zenem”. Zawiera w sobie różne komponenty i wartości podobnie, jak inne odmiany *budō*. Kojarzenie sztuk walki z buddyzmem jest raczej wynikiem promowania buddyzmu przez jego wyznawców, niż ich trafną oceną przy próbach pogłębionej interpretacji. Korzenie azjatyckich sztuk walki tkwią (w różnych przypadkach w różnym stopniu) w różnych tradycjach religijnych i filozoficznych [por.: Cynarski 2004 a, s. 89–215].

Od 1964 r. i awansu olimpijskiego *jūdō* na IO w Tokio możemy mówić o nowych czasach dla *budō*. Sztuki walki ewoluują stopniowo od form tradycji bojowej i psychofizycznej edukacji do sportu wyczynowego i olimpijskiego. Taką drogę przebyło już *jūdō* i *taekwondo* WTF, a w podobnym kierunku zmierzają kolejne dalekowschodnie sporty walki.

Zmiana charakteru, celu i sensu przejawia się chociażby w nazwie. Mistrz Choi Hong Hi (1918–2002) stworzył *Taekwon-Do* jako przede wszystkim sztukę walki, powiązaną z filozofią wschodniej Azji. Sztukę swą ciągle doskonalili. W wersji propagowanej do dzisiaj przez federację ITF aktywność fizyczna stale wiąże się z pewną filozofią życia [Bujak 2001; 2004, s. 5]. W ujęciu Zbigniewa Bujaka jest to nadal jednocześnie sztuka walki i sport walki. Z kolei stwierdzany jest kierunek zmian *Taekwon-Do* – utylitarnej sztuki walki i moralnej drogi w *taekwondo* – nowoczesny sport pojedynku realizowanego według pewnej konwencji [Hartl, Faber, Bögle 1989].

Podobna jest sytuacja w karate, w odmianach zorientowanych na rywalizację sportową. Dr hab. Rudolf Jakhel z Uniwersytetu w Ljublanie (Słowenia), posiadacz stopnia 7 dan w sporto-

² Notabene Lind [1998], który jest sprawnym encyklopedystą, także popada w pewne idealizacje, opisując „filozofię drogi” *budō*.

wym karate (FEKDA), poświęcił w swej książce mniej niż jedną stronę na ogólne wspomnienie o etyce sportowej [Jahkel 1997]. W ogóle nie ma tu rozważań o jakiejś moralnej drodze. W takim ujęciu karate staje się sportem podobnym np. do boksu.

Także w Japonii znajdujemy dzisiaj 'dō' wśród innych pojęć-haseł takich, jak: międzynarodowa otwartość, demokracja, nowoczesny sport dla wszystkich, rozrywka [Hoff 1999 a]. Czyżby więc powszechnie gubiony był głębszy sens moralnej drogi sztuk walki?

W procesie szkolenia wyczynowego brakuje czasu i „miejsca” na cały bagaż kulturowej tradycji, a długotrwały proces wychowawczy zastępowany jest algorytmem działań treningowych. Toteż niektóre środowiska sztuk walki zdecydowanie odrzucają wszelką sportową rywalizację – czy to w imię wartości „duchowej drogi”, czy też dla nauczania realnych umiejętności walki i skuteczności w samoobronie.

Z drugiej strony sam fakt włączania w obszar teorii sportu, pedagogiki sportu i teorii wychowania kultury psychofizycznej budō, jak czyni to Horst Tiwald [1995] i inni, jest zjawiskiem interesującym dla socjologii kultury i socjologii sportu.

Fenomen *Martial Arts* w recepcji amerykańskiej

Dr Donohue w swych interpretacjach amerykańskiej percepcji sztuk walki przyjmuje międzykulturową perspektywę, typową dla badań etnograficznych i antropologicznych. Zwraca uwagę na zaistniałe tu adaptacje – np. fenomen amerykańskiego *dōjō* [Donohue 1990]. Podejmuje problem wymiarów mitycznych i wyobrażeń amerykańskiego adepta: – Po lekturze E. J. Harrisona [1982] i innych podobnych prac ezoteryzm poszukiwany jest nawet w *kendō*. Samolistnym natomiast magicznym rekwizytem jest japoński, samurajski miecz [Donohue 1988]. Ogólnie do pojęć 'misterium' i 'mistrzostwo' – dodane zostały w Stanach Zjednoczonych nowe wymiary i znaczenia. Pewną tendencją jest np. wzrost agresywności uprawianych tu sztuk i sportów walki.

Zaproponowana przez Donohue [1994, s. 21–31] typologia systemów skodyfikowanych sztuk walki wzorowana jest na opracowaniach innych amerykańskich autorów – Draegera [1996], Ratti i Westbrook [1997]. Autor *Warriors Dreams* uwzględnia związki sztuk walki z systemem społecznym – umiejętności *bujutsu* w relacji do przynależność do klasy *bushi*, a także związki z technologią, poziomem społecznym, sztuką, efektywnością etc. Jak te społeczne uwarunkowania sztuk walki w kraju ich powstania transponowane są na ich dzisiejszy, amerykański wymiar?

Amerykańska wersja postrzegania, rozumienia i adaptacji uwikłana jest w miejscowe mity, ideologie i wartości kulturowe. Donohue porównuje ducha sztuk walki do drogi indiańskiego wojownika ze znanej pracy Carlosa Castanedy [1968, s. 57–60]. Ukazuje też trzy amerykańskie mity wojownika, pochodzące z kultury masowej: 1) Shane (z filmu *Shane*); 2) Roggs (*Lethal Weapon*); 3) Nico (*Nico Above the Law*). Co je łączy? Bohater zabija nikczemnika. Wszystko to przekłada się na specyficzny obraz uprawianych w Stanach Zjednoczonych sztuk walki. Donohue wymienia: „feminist karate schools, schools affiliated with ethnic minorities, rough and tumble combat oriented brands of 'cowboy karate', to name just a few” / „feministyczne szkoły karate, szkoły dla mniejszości etnicznych, zorientowane na brutalną i chaotyczną walkę gatunki 'kowbojskiego karate', by wymienić tylko kilka” [Donohue 1994, s. 73]. Piszę też o 30-letnich *shihan* (tytułarnych mistrzach) szkół o dość egzotycznie brzmiących nazwach. Być może nie dostrzega on (lub nie akcentuje dość wyraźnie), że jakiś fragment tradycji ezoterycznej Wschodu został pomieszany z efektami procesu komercjalizacji [Cynarski 2001 a; 2004 a].

Stosowane w niektórych szkołach krótkie wyciszenie przy rozpoczęciu i zakończeniu treningu amerykański socjolog myli z medytacją i dążeniem do oświecenia. Pewne gesty, ceremoniał i etykieta *dōjō* dają jedynie pewien koloryt, zapewniają klimat starej tradycji. Sama natomiast medytacja lub modlitwa nie wymagają żadnego specjalnego miejsca lub rytuału. Niezrozumiała (także dla Donohue) jest amorficzna natura *ki* [Donohue 1994, s. 92–93]. Popularne rozumienie „wewnętrznej mocy” podobne jest tutaj do wprowadzonego do kultury masowej przez G. Lucasa (*Star Wars*) motywu rycerzy Jedi [por.: Donohue 1994, s. 97].

Donohue [1994, s. 91] stwierdza, że dla większości trenujących Amerykanów jest to po prostu forma rekreacji. Autor *Snów wojowników* dostrzega wielość motywacji do treningu dalekowschodnich sztuk walki, co w przypadku samych tylko japońskich sztuk walki wskazuje na ich

ideologiczną elastyczność. Ideologia różnych dróg sztuk walki dostosowywana jest do różnych potrzeb i wartości-celów (jeśli użyć pojęcia R. Mertona) ich uprawiania [Donohue 1997]. W szczególności sala treningowa jest miejscem realnym lub też jednocześnie fikcyjnym [Donohue 1994, s. 114]. Strój, najczęściej biały lub czarny oraz pas wskazujący zaawansowanie – są wyrazem innej roli, czy nawet tożsamości ćwiczącego, podobnie jak w zakonach. Zasady i mechanizmy przyznawania stopni mistrzowskich ‘dan’ są bardzo zróżnicowane [Donohue 1994, s. 109]. Ponadto ciągle popularny jest mit ‘ronina’ – człowieka fali, bezpiecznego samuraja. Tradycja azjatycka miesza się z pop-kulturową, lekkostrawną papką.

Amerykański badacz nie podejmuje w swych refleksjach fenomenu filmu sztuk walki, który to gatunek filmowy pełni istotną funkcję w globalnych dialogach międzykulturowych powiązanych ze zjawiskiem *Martial Arts* [Cynarski 2000 a; Obodyński, Cynarski 2003]. Nie uwzględnia też perspektywy pedagogicznej ani walorów zdrowotnych azjatyckich praktyk psychofizycznych. Te zaś dzięki modom *New Age* są coraz bardziej popularne, dobrze wpisując się w hasła: *fitness*, *ekologia*, *wschodnia duchowość*, *chińskie metody dbałości o zdrowie* itp. [Tzu Kuo Shih 1991; Mantak Chia, Juan Li 1997; Włodyka, Cynarski 2000].

Także ideologie pragmatyzmu i utylitaryzmu, oraz swoista mentalność marketingowa przenieszone są na obszar sztuk walki. Robert Pater pisze o sztukach walki w powiązaniu ze sztuką *managementu*, strategiami kreatywności i kontroli oraz „dynamicznym biznesem” [Pater 1988; 1999]. Bob Orlando [1997] słusznie się zastanawia, czy zachodnie (amerykańskie) ujęcie sztuk walki nie odbiega zanadto od oryginału.

Inna rzecz, że amerykańscy autorzy rzadko sięgają do literatury europejskiej. Obok interesujących badań Michaela Maliszewskiego [1996] przeprowadzonych we wschodniej i południowo-wschodniej Azji z interpretacją na gruncie antropologii M. Eliadego, brakuje w literaturze amerykańskiej syntetyzujących teoretycznych prac, które trafnie interpretowałyby społeczno-kulturowy fenomen sztuk walki [por.: Tokarski 1976; Orlando 1997; Cynarski 2000 b; Obodyński, Cynarski 2004].

Eklektyzm i zapożyczenia czy nowa jakość?

Wiedza i kreatywność nauczycieli i działaczy dalekowschodnich sztuk walki jest **funkcją** spotkań z mistrzami i instytucjami, jakie były udziałem danych animatorów sztuk walki. Działalność dzisiejszych liderów budō jest więc odzwierciedleniem ich biografii i zdobytej na drodze budō wiedzy. Oto przykłady:

1. Wzorując się na szkole *takeda-ryū nakamura-ha* Hisashi Nakamury, Francuz Roland Maroteaux tworzy styl *takeda-ryū maroto-ha*. Przyjmuje też podobny system tytułów i licencji *menkyō*.
2. L. Sieber promowany w szkole „Jiu-Jitsu u. Judo Schule E. Rahn” i w organizacji DJJR e.V. zakłada „Jiu-Jitsu u. Karate Schule L. Sieber” i stowarzyszenie DDBV e.V.
3. W linii przekazu J. M. Mitose – W. K. Chow – E. Parker powstaje amerykańskie Kempo-Karate (*jap. kenpō karate*). Uczeń Parkera D. German powołuje US TAI-Karate, które z kolei wpływa na ukształtowanie się niemieckiego Zen-Do-Karate Tai-Te-Tao (*zendō karate*) [Sieber, Cynarski 2002].
4. Przy tworzeniu nowych odmian sztuk walki znajdujemy wiele przykładów wzorowania się na zastanym języku pojęciowym. W Polsce K. Kondratowicz, wzorując się na nazwach klasycznych szkół japońskiego *jūjutsu* (jak *yōshin-ryū*), stworzył szkołę/styl samoobrony „goshin-ryu”.
5. Pewnym *novum* jest „rozwinięcie drogi *Judo*” pod nazwą *Judo-Do*, dokonane przez J. Flecka [Cynarski 2000 c]. Dochodzi tu dalsze uogólnienie owej idei (na całe *budō*) pod nazwą *Ido* (*jap. idō*) dokonane przez W. Straussa.
6. Przez nawiązanie do idei Straussa i przez analogię do nazwy *shōtōkan* karate powstało *idōkan* karate [Sieber 2001].

Oczywiście nic nie powstaje tutaj w próżni. Wszechstronna znajomość sztuk i sportów walki oraz duża erudycja zapewniają, że nowe syntezы zyskują nową jakość i wartość. Interesującym systemem eklektycznym jest chociażby wspomniane wyżej *TAI-Karate*. Skrót tłumaczy się: *Transition, Action, Incorporated – Karate*. Właściwie jest to system sztuk walki zawierający techniki *kung-fu* (Białego Tygrysa), *taidō*, *kenpō*, *jūjutsu* oraz elementy boksu i zapasów. Założycielem był David German 10 dan (USA). Do Europy system ten trafił w przekazie Virgila D.

Kimmeya, który w latach 1976–1978 szkolił i promował Lothara i Hannelore Sieber (Monachium). L. Sieber wprowadził pewne elementy tego systemu do stylu *zendō karate* [Sieber 2005 a; Sieber, Cynarski 2002].

Tym bardziej interesujący jest przypadek *Judo-Do/Ido*, w którym przeplatają się drogi mistrzów sztuk walki z Azji, Europy i Australii. Wspomniany wyżej styl i ideę sformułował w 1949 roku na bazie *jūdō* i *jūjutsu* węgierski *jūdōka* Julius Fleck, który opracował 65 nowych rzutów i przeciwtechnik [Klingerstorff 1951; 1953]. Ideę tę upowszechniał m.in. baron Hubert Klinger von Klingerstorff – także znakomity *jūdōka* i wykładowca wychowania fizycznego na Uniwersytecie Wiedeńskim. W latach 1953 i 1956 ukazały się angielskie wydania jego książki poświęconej *Judo-Do*. Po śmierci prof. Flecka (1894–1967) liderem organizacji WJJC (World JuJitsu and Judo-Do Center) został australijski politolog prof. dr Wally Strauss (1908–1988). Rozwinął on ideę *idō*, jako duchową drogę i optymalny, nieograniczony (perpetualny) ruch, obejmujący wszelkie sztuki walki [Sieber, Cynarski 2003; Sieber 2005 b]. Strauss w swej szkole w Ringwood (Victoria) połączył swoje doświadczenia z praktyki w Chinach, wiedzy o *jūjutsu* i własnego nauczania. Wskazał na konieczność wszechstronnego kształcenia ćwiczących *budō* i sprzeciwiał się rywalizacji sportowej w *jūjutsu*, które miało pozostać sztuką możliwie najszybszego unieszkodliwienia agresora [Strauss 1984 a; b].

Dalszy rozwój tej dość oryginalnej koncepcji realizowany jest przez mistrzów Hansa Schöllaufa z Wiednia i L. Siebera. Do grona historycznych liderów, posiadaczy najwyższego stopnia 10 dan w *idō*, zaliczają się – oprócz dwóch wymienionych wyżej – nieżyjący już eksperci: J. Fleck, A. Bauer, H. Klinger von Klingerstorff, J. Ebetshuber i W. Strauss [Sieber 2005 b]. L. Sieber włącza techniki i metody *idō* do programu nauczanych w jego szkole sztuk walki. Podobnie jest to realizowane w Polsce, w sekcjach Stowarzyszenia Idōkan Polska.

Różne percepcje etosu sztuk walki w XXI wieku

Od greckiego *ēthos* (obyczaj) pochodzi dzisiejsze pojęcie etyki, zwanej też filozofią moralną. Najstarsza ze wszystkich dziedzin etyki jest etyka normatywna [Vesley, Foulkes 1997, s. 97]. Zespół norm postępowania, wskazań w zakresie wartości, celów i dążeń, określa się mianem systemu aksjonormatywnego. Jeżeli tego typu systemy wartości przyjmowane są (uznawane i realizowane) przez pewne grupy, mówimy o etosie danej grupy. Ogólnie, w innym ujęciu, etos jest modelem (lub też wzorem) wartości integrujących [Bock 1984, s. 403].

Wśród osób uprawiających współcześnie różne dalekowschodnie sztuki walki lub podobne psychofizyczne systemy samorealizacyjne przyjmuje on różne postacie. Małych elitarnych grup, jakimi są grona mistrzów sztuk walki, dotyczy np. opisywany przez Peristianiego i Ossowską etos honoru: „Honor i wstyd zaprzatają ciągle ludzi w grupach małych, ekskluzywnych, gdzie stosunki osobiste (*face to face relations*), w przeciwieństwie do anonimowych, są szczególnie doniosłe, i gdzie osobowość działającego jest równie ważna, jak jego stanowisko (*office*)” [Ossowska 1986, s. 95; za: Peristany 1965]. W kręgach tych wszyscy się znają i wszystko o sobie wzajem wiedzą. Droga *budō* (drogę sztuk walki) pokrewna jest drodze rycerskiej i indywidualnej walce o sławę.

W niektórych krajach i kulturach etos rycerski zaginął już dość dawno, a jego ślady pozostały jedynie w literaturze, do której sięga współczesne kino [Cynarski 2004 d; Cynarski, Obodyński 2004 b]. Z kolei w krajach o żywej wciąż tradycji rycerskiej, szlacheckiej i żołnierskiej, jak w Japonii i w Polsce, etos ten pozostaje wciąż drogowskazem i przestrzeganiem przez część społeczeństwa moralnym imperatywem postępowania [Cynarski 2003; 2004 b]. Pozostałością tego dziedzictwa kultury moralnej jest – na obszarze kultury sportowej – normatyw *fair play*, obecny szczególnie mocno w sportach walki [Kalina 2000; Cynarski, Obodyński 2003; Cynarski 2004 c].

Współcześnie uprawiane sztuki walki odrzuciły okrutną i mroczną stronę dawnego *bushidō* [Ames 1980]. Dzisiejsze *budō* jest zhumanizowaną i humanitarną adaptacją dróg wojennych, interpretowanych etymologicznie jako drogi nieagresji. Akcentowana jest ich strona moralna i funkcja wychowawcza. Droga wojownika XXI wieku, jako ścieżka szlachetnych dążeń do prawdy i wartości wyższych, nie jest uwarunkowana żadną tradycją religijną – również dobrze może wiązać się z praktyką chrześcijańską lub buddyźmu zen. Tym bardziej ma charakter uniwersalny, jako przesłanie dążenia do szeroko rozumianej perfekcji i wyzwanie moralne. Uni-

wersalne poczucie obowiązku, dbałość o cześć i godność, o osobistą prawość i zaufanie do danego słowa, jest przekazywane na drodze *budō*, rozumianej bardziej jako droga i sztuka życia, niż droga sztuk walki. Jako takie funkcjonuje chociażby w humanistycznej teorii sztuk walki w idei *homo creator nobilis* – szlachetnego człowieka twórczego [Cynarski 2004 a] – i w praktyce w działalności Stowarzyszenia Idōkan Polska.

Obok etosu rycerskiego (1), który w zhumanizowanej i zhumanitaryzowanej postaci japońskiej drogi wojownika pokrewny jest aksjologii moralnej drogi chrześcijańskiego personalizmu [Kowalczyk 2004], występują w dziedzinie sztuk walki odmienne etosy i wartości-cele. W pewnym uproszczeniu możemy mówić o następujących:

1) etos „ekologiczny”. Od opublikowania *Punktu zwrotnego* Capry [1987] mówi się o nawiązaniu ery ekologicznej, a z chińskiego taoizmu i buddyzmu wywodzony jest nawet ekofeminizm. Zwłaszcza popularne w środowisku *New Age* ćwiczenia *taiji* i temu podobne szkoły pochodzenia taoistycznego wskazują na wartości dążenia do harmonii z naturą i nieprzeciwstawiania się łaadowi kosmicznemu, w którym przeciwstawne siły pozostawać powinny w równowadze. Akcent bada na szacunek dla przyrody i indywidualne kumulowanie kosmicznej energii życia. Nie tyle zwraca się uwagę na Drogę Cnoty *Tao* mistrza LaoTsy, co raczej na aspekty zdrowotne i samorealizacyjne (różnie rozumiane). W ten etos dość dobrze wkomponowuje się buddyjska zasada ochrony wszelkiego życia [Cynarski 2004 a].

2) Inne orientacje aksjonormatywne:

- pacyfistyczna ideologia pokoju i miłości w *aikidō* stworzonym przez Moriheia Ueshibę, według shintoistycznej sekty *Ōmoto-Kyō*;
- taniec wolności i rytuał magiczny afrobrzylijskiej *capoiera*, gdzie w wersji popularnej dominują aspekty ludyczne;
- medytacja i rozwój duchowy, co kojarzone bywa mniej lub bardziej zasadnie z buddyzmem zen, religiami Wschodu i *New Age*.

Dochodzą do tego transpozycje wartości-celów dostrzeganych w dalekowschodnich sztukach walki, jak:

- realne umiejętności samoobrony i walki;
- efektywność w konfrontacji sportowej.

Gloryfikowana jest sama technika i „skuteczność”, a w miejsce oryginalnego etosu dróg sztuk walki pojawia się jedynie etyka sportowa lub zasady moralne ogólnie przestrzegane. Czy np. amerykański *kick-boxing* nie jest pochodną tamtejszego pragmatyzmu w jego przełożeniu na sztuki i sporty walki? W jego aksjologii mamy rywalizację, twardą, męską walkę, co realizowane jest dla pieniędzy i zawodowej kariery. Oczywiście zawodnicy przestrzegać powinni reguł sportowej formuły zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Na postrzeganie sztuk walki wpływa niewątpliwie *etnos* kraju pochodzenia lub kraju aktualnego ich uprawiania. Na uwagę zasługuje tu japoński nacjonalizm, polski romantyzm, czy np. amerykańska mitomania [Donohue 1994]. Z drugiej strony Donohue [1997] wskazuje na ideologiczną elastyczność sztuk walki, pozwalającą im dostosować się do różnych (niekiedy sprzecznych) koncepcji ideologicznych lub filozoficznych.

Amykańska wersja postrzegania, rozumienia i adaptacji uwikłana jest w miejscowe mity, ideologie i wartości kulturowe. Donohue porównuje ducha sztuk walki do drogi indiańskiego wojownika. Ukazuje też amerykańskie mity wojownika, pochodzące z kultury masowej. Tradycja azjatycka miesza się z komercyjną pop-kulturą i modą *New Age*. Ponadto dla większości trenujących Amerykanów sztuki walki są po prostu formą rekreacji [por.: Donohue 1994, s. 91; Cynarski 2000 b].

Na obszarze kultury sportowej wywodzące się ze sztuk walki sporty walki wnoszą znaczące tutaj sądy etyczne, dotyczące sposobu walki i zwycięstwo – zastosowanych środków. Jeżeli owe metody są godne, wojownik uzyskuje ocenę chwalebłą. Gdy zaś niegodne – haniebną [por.: Kalina 2000]. Tak więc nie sam wynik jest ważny, ale zwłaszcza droga do jego osiągnięcia.

Poza etosem rycerskim, którego znaczenie wydaje się najbardziej godne upowszechnienia jako bogate w uniwersalne treści, także inne orientacje aksjologiczne sztuk walki współtworzą wielobarwne obszary kultury psychofizycznej. Są one – w różnym stopniu – przydatne w wychowaniu fizycznym, obronnym, społeczno-moralnym, ekologicznym, zdrowotnym i patriotycznym młodzieży.

BIBLIOGRAFIA

1. Ames R. (1980), *Bushido – Mode or Ethic?*, "Traditions", no. 10, pp. 59–79.
2. Bock Ph.K. (1984), *Antropologia Culturale Moderna*, Giulio Einaudi editore, Torino.
3. Bujak Z. (2001), *Choi Hong Hi, współczesna legenda sztuk walki*, „Rocznik Naukowy Idō – Ruch dla Kultury / Movement for Culture”, t. II, s. 396–397.
4. Bujak Z. (2004), *Wybrane aspekty treningu w taekwon-do*, ZWWF, Biała Podlaska.
5. Capra F. (1987), *Nauka, społeczeństwo, nowa kultura*, (przeł. Ewa Woydyłło) PIW, Warszawa.
6. Castaneda C. (1968), *The Teaching of Don Juan*, University of California Press, Berkeley.
7. Cynarski W.J. (2000 a), *Sztuki walki budō w kulturze Zachodu*, WSP, Rzeszów.
8. Cynarski W.J. (2000 b), *Psychologiczne i antropologiczne aspekty sztuk walki w świetle badań amerykańskich*, „Rocznik Naukowy Idō – Ruch dla Kultury”, t. I, s. 96–98.
9. Cynarski W.J. (2000 c), *Tradycja Idokamu w Europie i w Polsce 1947–1999*, „Rocznik Naukowy Idō – Ruch dla Kultury”, t. I, s. 15–20.
10. Cynarski W.J. (2001 a), *Commercialization Process of the Far East Martial Arts*, „Studies in Physical Culture and Tourism”, vol. 8, pp. 191–201.
11. Cynarski W.J. (2001 b), *Podłoże japońskich sztuk i sportów walki według von Salderna*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, nr 3, s. 401–404.
12. Cynarski W.J. (2003), *Etos sztuk walki a postawy wobec wartości*, „Dydaktyka Literatury”, UZ, Wyd. Naukowe PTP w Poznaniu, Zielona Góra 2003, t. XXIII, s. 153–167.
13. Cynarski W.J. (2004 a), *Teoria i praktyka dalekowschodnich sztuk walki w perspektywie europejskiej*, Wyd. UR, Rzeszów.
14. Cynarski W.J. (2004 b), *Kulturowy archetyp i etos a postrzeganie charakteru narodoowego*, „Polska i jej wschodni sąsiedzi. Studia Wschodnioznawcze”, pod red. A. Andrusiewiczza, UR, Rzeszów, t. V, s. 339–350.
15. Cynarski W.J. (2004 c), *Tezy o sensie i etosie sztuk walki*, „IRK-MC”, t. IV, s. 388–391.
16. Cynarski W.J. (2004 d), *Etos rycerski dawnych Chin w „Bohaterze”*, „IRK-MC”, t. IV, s. 427.
17. Cynarski W.J., Litwiniuk A. (2001), *Shūgyō jako forma poznania i studiów z zakresu kultury fizycznej*, „Przegląd Naukowy IWFiZ UR”, t. V, nr 4, s. 425–429.
18. Cynarski W.J., Litwiniuk A. (2002), *Droga sztuk walki w percepcji nauczycieli dalekowschodnich sztuk walki*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, t. XLVI, suplement nr 1, cz. 1, s. 227–228.
19. Cynarski W.J., Litwiniuk A. (2002–2003), *Słownik pojęć teorii dalekowschodnich sztuk walki – część II*, „IRK-MC”, t. III, s. 125–129.
20. Cynarski W.J., Obodyński K. (2003), *Ethos of chivalry and contemporary sport* [in:] Pawłucki A. [ed.], *Post-modernity and Olympism*, AWFiS Gdańsk, pp. 173–179.
21. Cynarski W.J., Obodyński K. (2004 a), *Modern sociology and sports philosophy in the face of socio-cultural issues of Far Eastern martial arts based on Polish and German papers from the years 1995–2001* [in:] Anders G., Mrzerek J., Norden G., Weiss O. [eds.], *European Integration and Sport*, LIT, Münster, pp. 47–60.
22. Cynarski W.J., Obodyński K. (2004 b), *Ethos of martial arts in the movie at the beginning of the 21st century* [in:] Kosiewicz J., Obodyński K. [eds.], *Sports involvement in changing Europe*, PTNKF, Rzeszów, pp. 136–152.
23. Cynarski W.J., Obodyński K. (2005), *Martial Arts in the process of institutional and ideological change on the example of Aikijutsu*, „International Journal of Eastern Sports & Physical Education”, Suwon (Korea), vol. 3, no. 1, pp. 118–129.
24. Donohue J.J. (1988), *Sword Magic: Belief, Form, and Function in the Japanese Martial Tradition*, „Human Affairs”, vol. 14, s. 9–35.
25. Donohue J.J. (1990), *Training Halls of the Japanese Martial Tradition: A Symbolic Analysis of Budo Dojo in New York*, „Anthropos”, vol. 85, s. 55–63.
26. Donohue J.J. (1994), *Warriors Dreams. The Martial Arts and the American Imagination*, Bergin & Garvey, Westport, Connecticut – London.
27. Donohue J.J. (1997), *Ideological elasticity: Enduring form & changing function in the Japanese martial tradition*, „Journal of Asian Martial Arts”, vol. 6, no. 2.
28. Draeger D.F. (1996), *The Martial Arts and Ways of Japan (vol. 3). Modern Bujutsu & Budo* (wyd. II), Weatherhill, New York – Tokyo.
29. Harrison E.J. (1982), *The Fighting Spirit of Japan. The Esoteric Study of the Martial Arts and Way of Life in Japan*, The Overlook Press, Woodstock – New York [I wyd. New York 1912].
30. Hartl J., Faber U., Bögle R. (1989), *Taekwon-Do im Westen. Interviews und Beiträge zum kulturellen Schlagabtausch*, Mönchseulen-Verlag, München.
31. Herrigel E. (1987), *Zen w sztuce lucznicstwa*, (przeł. M. Klobukowski) „Pusty Obłok”, Warszawa.
32. Hoff F.F. (1999 a), *Budo – Quo vadis?*, „DAO. Magasin fernöstlicher Lebenskunst”, Sonderheft, s. 70–74, 92.
33. Jakhel R. (1997), *Modernes Sport-Karate. Technische und Taktische Grundlagen*, Meyer & Meyer Verlag, Aachen.
34. Kalina R.M. (2000), *Teoria sportów walki*, COS, Warszawa.
35. Kowalczyk S. (2004), *Personalistyczno-aksjologiczny profil edukacji sportowej* [w:] Dziubiński Z. [red.], *Edukacja poprzez sport*, SALOS RP, Warszawa, s. 55–62.
36. Lind W. (1998), *Budo. Der geistige Weg der Kampfkünste*, (wyd. III) O. W. Barth Verlag, Bern–München–Wien.
37. Maliszewski M. (1996), *Spiritual Dimensions of the Martial Arts*, Charles E. Tuttle Co., Rutland, Vermont–Tokyo.
38. Mantak Chia, Juan Li (1997), *Tao Yoga Inneres Tai-Chi. Tai-Chi Chi-Kung: Der Weg zum spirituellen Kern des Tai-Chi*, Ansata-Verlag, Bern–München–Wien.

39. Neumann U., Saldern M. von, Pöhler R., Wendt P.-U. [red.] (2004), *Der friedliche Krieger. Budo als Methode der Gewaltprävention*, Schüren Verlag, Marburg.
40. Obodyński K., Cynarski W.J. (2003), *Asian Martial Arts in the Process of Global Cultural Exchanges* [in:] Kosiewicz J., Obodyński K. [eds.], *Sport in the Mirror of the Values*, Rzeszów, pp. 119–130.
41. Obodyński K., Cynarski W.J. (2004), *Theoretical Base of Martial Arts Research in the Humanistic Approach* [in:] Kosiewicz J., Obodyński K. [eds.], *Sports Involvement in Changing Europe*, PTNKF, Rzeszów, pp. 153–170.
42. Obodyński K., Cynarski W.J. (2005), *Social and Philosophical Determinants of the Lifestyle of a Contemporary Student of Martial Arts* [in:] Hodaň B. [ed.], *Tělesná výchova, sport a rekreace v procesu současné globalizace*, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, pp. 271–281.
43. Orlando B. (1997), *Martial arts America: a Western approach to Eastern arts*, Frog, North Atlantic Books, Berkeley, Calif.
44. Ossowska M. (1986), *Ethos rycerski i jego odmiany*, PWN, Warszawa.
45. Pater R. (1988), *Martial arts and the art of management: strategies for creativity, power & control*, Destiny Books, Rochester, Vt.
46. Pater R. (1999), *Leading from within: martial arts skills for dynamic business and management*, Park Street Press, Rochester, Vt.
47. Peristany J. G. (1965), *Preface* [in:] Peristany J. G. [ed.], *Honour and Shame*, London.
48. Ratti O., Westbrook A. (1997), *Sekrety samurajów. Studium o japońskich sztukach walki*, (przeł. M. Matusiak) Diamond Books, Bydgoszcz [oryginalne wyd. 1973].
49. Saldern M. von [red.] (1998), *Budō in heutiger Zeit*, Verlag der Universität Lüneburg, Lüneburg.
50. Sieber L. (2001), *Charakterystyka idōkan karate*, „IRK-MC”, t. II, s. 26–27.
51. Sieber L., Cynarski W.J. (2002), *Peter K. Jahnke i zendō karate tai-te-tao*, „IRK-MC”, t. III, s. 257–264.
52. Sieber L., Cynarski W.J. (2003), *Mistrzowie mistrzów z federacji WJJC* [w:] Cynarski W.J., Obodyński K. [red.], *Humanistyczna teoria sztuk i sportów walki – koncepcje i problemy*, Wyd. UR, Rzeszów, s. 59–65.
53. Tiwald H. (1995), *Theorie der Leistungs-Felder – Achtsamkeit und Bewegungslernen. Das Budo-Prinzip im Dilemma zwischen Bewegungs-Kultur und humaner Bewegungs-Natur* [in:] Funke-Wieneke J. [ed.], *Sportpädagogik heute: Ansatz, Lehre, Forschung in Bewegungskultur als Gegenstand der Sportwissenschaft*, Hamburg.
54. Tokarski S. (1976), *Drugi Renesans. Eliadowska teoria dialogów międzykulturowych*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 1, s. 149–163.
55. Tzu Kuo Shih (1991), *Der Schwimmende Drache. Eine Ch'i kung-Übung für Fitness, Schönheit und Wohlbefinden*, Sphinx, Basel.
56. Vesley G., P. Foulkes (1997), *Collins. Słownik encyklopedyczny – filozofia*, RTW.
57. Wachowski E., Strzelczyk R. [red.] (1995), *Teoria sportu – podstawowe aspekty aplikacyjne. Wybrane dokumenty*, AWF Poznań.
58. Włodyka R., Cynarski W.J. (2000), *Chi kung – aspekty zdrowotne i zastosowanie wybranych ćwiczeń*, „Rocznik Naukowy Idō – Ruch dla Kultury”, t. I, s. 146–186.

Archiwalia

1. „Das Buch für Alle. Illustrierte Familien-Zeitung. Chronik der Gegenwart”, 1906, Heft 16, s. 353–354 (Archiwum DDBV e.V.).
2. Klinger von Klingerstorff H. (1951), *JuDo und JuDo-Do. Die hohe Schule des Kampfes*, Verlag Dr. G. Borotha-Schoeler, Wien.
3. Klinger von Klingerstorff H. (1953), *JUDO & JUDO-DO*, Herbert Jenkins, London.
4. Rathgen K. (1907), *Staat und Kultur der Japaner*, Verlag von Velhagen & Klasing, Leipzig.
5. Strauss W. (1984 a), *Idokan Europe – Richtlinien fuer Graduierungen*. (Archiwum DDBV e.V.).
6. Strauss W. (1984 b), *Bemerkungen zu den 4 Blaettern der EJFF, ueber Jiu-Jitsu Kampf. Ringwood*. (Archiwum DDBV e.V.).
7. Weulersse G. (1904), *Współczesna Japonia*, (przeł. J. Lorentowicz) G. Gebethner i Sp., Kraków–Warszawa („Biblioteka Tygodnika Ilustrowanego”, nr 3).

Źródła elektroniczne

1. Cynarski W.J., Sieber L., Litwiniuk A. (2005), *Perception, understanding and adaptation of Asian martial arts in the West: a sociological analysis*, “Archives of Budo”, vol. 1, pp. 13–18. (www.archbudo.com)
2. Hoff F.F. (1999 b), *Auf das Wie kommt es an: Budo-Künste sind nicht automatisch erzieherisch wertvoll*, “DAO. Magazin fernöstlicher Lebenskunst”, nr 2 (www.dao.de)
3. Sieber L. (2005 a), *TAI-Karate*, www.sieber-kampfsport.de/tak.htm
4. Sieber L. (2005 b), *Ido/Judo-Do*, www.sieber-kampfsport.de/ido.htm

Key words: sociology of sport, physical culture, Far-Eastern martial arts, perception, reception, ethos

SUMMARY

Making use of terminological instruments of the humanistic theory of Far-Eastern martial arts the authors analyze the phenomenon of reception of Asian martial arts in the West – particularly in Germany, Poland and the USA. This work shows the selected output of the researchers undertaking the humanistic reflection with reference to the phenomenon of martial arts. There were presented general tendencies of changes occurring in martial arts practiced in the West and there were discussed detailed differences between American and middle-European perceptions. In the article there was indicated also the output of ‘budō pedagogy’ and intercultural, intercontinental borrowings of *budō* leaders.

The German research on the phenomenon of Far-Eastern martial arts most often is of decidedly practical realization character by adopting the pedagogical perspective. In this way the works enter the discourse of subjectivity of man in sport, the reflection on pedagogy of physical culture, physical and social-moral education. There also appear, rather seldom though, *stricte* sociological analyses. The Polish research shows little more holistic *spectrum*.

In the American edition “the sociology of martial arts” is quite inconspicuously represented by an only specialist. His analyses are interesting, showing the connection of local perception of martial arts with the archetypes and myths of the popular culture of this country. Unfortunately, Americans hardly refer to the output of European researchers.

By and large, typical of the Western adaptations of Asian martial arts are: institutional borrowings (of patterns of behavior) and terminological borrowings, tendencies towards commercialization and developing sporting activities (the essential change into combat sports and recreation forms) and attempts of modifications of Asian archetypes according to current needs of sport culture. There is also an opposite tendency – the development of new systems (as *idō*, *zendō karate*) rejecting sport competition and cultivation of the original classical forms for the ethos ‘way’ of personal development and self-realization alone.